

Öğretim Programlarının Engellilik Açısından Uluslararası Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.856377

*

Emine Seda Koç* – Meral Devenci **

* Doç.Dr., Namık Kemal Üniversitesi, SHMYO, Tekirdağ/Türkiye

E-Posta: eskoc@nku.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1656-8808](https://orcid.org/0000-0003-1656-8808)

** Öğretim Görevlisi, Namık Kemal Üniversitesi, SHMYO, Tekirdağ

E-Posta: mdevenci@nku.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1432-8544](https://orcid.org/0000-0003-1432-8544)

Öz

Engellilik en yaygın tanımı ile bireylerin bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerindeki çeşitli derecelerdeki eksiklikler olarak açıklanmaktadır. Toplumlarda engelliliğe yönelik tutumların oluşturulmasında ve değiştirilmesinde engelli bireylerle etkileşim ve engellilik konusunda yapılan bilgilendirmeler belirleyici olmaktadır. Bu çalışmada okullarda engellilik ile ilgili yapılan bilgilendirmelerde önemli göreve sahip olan öğretim programları engellilik açısından ele alınmıştır. Bir durum çalışması örneği olan çalışmada öğretim programları doküman incelemesi tekniğinden yararlanılarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, Türkiye Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları'nda yer alan engellilik ile ilişkili kazanımlar aracılığıyla ortak olarak engelliliğin bireysel farklılıklar çerçevesinde ele alındığı bununla birlikte THBDÖP'de engelliliğin yalnızca bedensel özellikler ve farklılıklara dayalı olarak fark ettirilmesinin amaçlandığı; TSBDÖP'de ise engelliliğin bireysel farklılıklar ile birlikte ele alındığı belirlenmiştir. Singapur, Hong-Kong ve İrlanda öğretim programlarında benzer şekilde engellilik fiziksel ve kişisel özelliklerle ilişkilendirilmiştir. Kanada öğretim programında öğrenme-öğretme süreçlerinde engelli öğrencilerin dikkate alınması yönünde bir anlayış hakim olduğu ancak engellilik ile ilgili herhangi bir hedefe yer verilmemiş olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, öğretim programları, hayat Bilgisi, sosyal bilgiler.

An International Comparative Analysis of Curricula in Terms of Disability

*

Abstract

With its most common definition, disability is explained as deficiencies of various degrees in the physical, mental, spiritual, sensory and social abilities of individuals. Interaction with persons with disabilities and information on disability are decisive in the formation and change of attitudes towards disability in societies. In this study, curricula, which have an important role in informing about disability in schools, are discussed in terms of disability. In the study, which is an example of a case study, the curricula were examined comparatively by using the document analysis technique. According to the results obtained in this study, it was determined that disability was addressed within the framework of individual differences jointly through disability-related attainments in the Life Science and Social Studies Education Curricula of Turkey; however, in TLSC disability was only aimed to be recognized based on physical characteristics and differences; in TSSC, disability was handled together with individual differences. Similarly, in Singapore, Hong-Kong and Ireland curricula, disability was associated with physical and personal characteristics. It was determined that there is an understanding of taking disabled students into consideration in the teaching-learning processes in the Canadian curriculum, but there is no disability-related goal.

Keywords: *Disability, curricula, life science, social studies.*

Giriş

Engellilik, bireyin işitsel görsel, fiziksel, zihinsel ya da herhangi bir yetersizliği nedeni ile toplumsal normların gerektirdiği davranışları yapamaması, 'toplumun beklentilerine yanıt verememesi' durumu (Cavkaytar, 2017, s.3) olarak tanımlanmaktadır. Tanımda ifade edildiği gibi engellilik fiziksel ve sosyal çevrenin bir ürünü olarak ortaya çıkmakta, toplum tarafından yaratılan kısıtlamalar bireylerin sınırlandırılmasına yol açmaktadır. O halde fiziksel koşullar bireyin rahat hareket edebilmesi için düzenlendiği sürece kişi engelli duruma düşmeyecek; ayrıca bireyin yetersizliğine uygun materyal kullanması onu engelli durumuna düşmekten koruyacaktır. Örneğin, işitemeyen biri işitme cihazı kullanarak iletişim sağlıyorsa engelli değildir; ancak işitme cihazına ulaşamaması onu engelli duruma getirecektir. Benzer şekilde kişinin yürüyememesi değil, fiziksel, çevresel koşullardan dolayı tekerli sandalyesi ile istediği yere gidememesi bireyi engelli hale getirmektedir. Dolayısıyla toplumda engelli bireyler için uygun fiziksel koşulların sağlanması, bireyin yetersizliğine uygun materyal kullanımına sahip olmasının ve uygun özel eğitim hizmetlerinin sunulması gibi faktörler yetersizliklerin engele dönüşmesini önleyecektir. Bu faktörlerin yanında engelli bireyin sosyal kabul görmesi, onların toplumun bir parçası olarak yaşamalarını sağlayacak, böylece engelli bireylerin eğitimde, sosyal hayatta fırsat eşitliğinden yararlanabilmesi ve vatandaşlık haklarının korunması, istihdamlarının artması söz konusu olacaktır (Eripek, 2009, s.12).

Engelli bireylerin sosyal kabulü, yaşadığı toplumun tutumlarına göre değişmektedir. Sosyal kabul bir kişinin gruba üye olarak seçilmesi ya da kişiye başkalarının verdiği tepkidir. Kişi eğer kabul görüyorsa grup etkinliklerine katılır, bu sayede sosyalleşir ve olumlu benlik kavramı geliştirebilir (Civelek, 1990, s.33). Sosyal kabul bireylerin, toplumun tutumunu yansıtmaktadır. Özyürek (2006), sosyal kabulü engelli olmayan bireylerin, engelli bireylere yönelik tutumlarının olumlu olması ve insan gibi görmesi şeklinde ifade ederken; tutumları ise durumlara, olay ve kişilere karşı süreklilik gösteren duygu düşünce ve inançlar olarak açıklamaktadır.

Triandis'in (1971) tutum ve tutum değiştirme kuramına göre, tutumlar bazı sosyal durumlarda tepkiye yol açabilen duygusal fikirlerdir. Tutumlar, deneyimler ve taklit yoluyla öğrenilmekte aile, büyüdüğümüz evre ve birlikte olduğumuz kişiler tarafından Őekillendirilmektedir (zyrek, 2006, s.18). Engeli olmayan çocukların engelli arkadaşlarına yönelik tutumlarını ve sosyal kabulü inceleyen Türkiye'de engellilere yönelik tutumların incelendiği "Toplum zrllğ Nasıl Anlıyor?" (zida, 2009), çalışması engellilere yönelik tutumların öğrenme yoluyla ortaya çıktığını, engelli bireyi olumlu ya da olumsuz algılamasının bireyin o güne kadar engellilikle ilgili duydukları, model aldıkları, öğrendikleri ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal bütünleşme, sosyal kaynaşma ve sosyal katılım kavramları literatürde eř anlamlı kullanılmakta ve bu üç kavram akran kabulü, sosyal kabul, sosyal statüyü içermektedir. Sosyal bütünleşme; 'sosyal izalasyon, reddedilme, zorbalık' ile zıt anlama gelmektedir (Koster, Nakken, Pijl ve Van Houten, 2009, s.118). Engellilere yönelik tutumlar olumlu ise sosyal bütünleşme gerekleēecek, olumsuz ise toplumda tam bir bütünleşme sağlanamayacak, engeli olan bireyler reddedilecektir (ZIDA, 2009).

Fisher ve Purcal'a (2017), göre 'olumsuz tutumlar engelli bireylere yönelik eşitliğin önündeki en büyük engeldir.' Ayrıca engellilere yönelik olumsuz tutumlar (acıma, alay etme, aşırı koruyuculuk gibi.) bireyin duygusal durumunu ve topluma uyumunu olumsuz etkilediği gibi (Aktaş ve Küçüker, 2002, s.16; şahin ve Bekir, 2016, s.767) ebeveynlerinin de bundan olumsuz etkilendiği, olumsuz ve önyargılı tutumlardan dolayı, engelli çocuğu olan ailelerin de kendilerini toplumdan izole ettiği (Aslan ve şeker, 2011, s.449) söylenmektedir. Yani toplumda engellilere yönelik sergilenen olumsuz tutum, engelli bireyin hem kendisinin hem de ailelerinin sosyal hayata katılımını ve yaşam kalitesini etkilemektedir.

Engellilere yönelik olumsuz tutumların yanlış anlama ya da bilgisizlikten kaynaklandığı ve ayrımcılık olarak kendini gösterdiği (Deal, 2007, s.93); kişisel tutumların değişmesinde, bilgilendirme, eğitim, engelli bireylere yönelik olumlu tanımlama ve etkileşim kurmanın gerekleēmesi ile olumlu tutumların yerleēeđi ya da olumsuz tutumların olumluya döneceği (zyrek, 2010, s.9; Fisher ve Purcal,

2017, s. 161) ifade edilmektedir. Literatürde olumsuz tutumların değiştirilmesinde üç düzeyde davranış değişikliği olduğundan söz edilmekte, bunların bireylerin tutumunun değiştirilmesi olarak ifade edilen kişisel düzey, eğitim, sağlık ve istihdam konularındaki tutumlarla ilgili olarak örgütsel düzey ve yasalarda değişikliği sağlayacak yönetsel düzey (Fisher ve Purcal, 2017, s.161-164) olarak sınıflandırıldığını belirtmektedir.

Engelli bireylerin engeli olmayan bireyleri kabulü ve etkileşimleri, çocukluk döneminden itibaren alınan eğitim ve farkındalık çalışmaları ile ilişkili görülmektedir. Tutumların yaşantı ve öğrenme ile edinildiği düşünüldüğünde çocukluk döneminde gerek yaşantı yoluyla gerekse bilgilendirme yoluyla alınan eğitim çocuğun olumlu tutum oluşturmaya sağlayacaktır. Engelli bireyler hakkında gerçekçi bakış açısı sağlama, farklılıkları kabul etmeyi öğrenme, başka kişilerin yerine kendini koyarak onları anlamaya çalışma fırsatı verilen çocuklar engelli akranlarına ilişkin bilgi ve duyarlılık kazanacak, bu durum ilerisi içinde toplumun bütünleşmesinde yatırım olacaktır (MEB, 2010, s.15; MEB, 2013, s.18; Batu, 2000, s.35).

Krahe ve Altwasser (2006, s.59), öğrencilere fiziksel engellilik hakkında bilgilendirme yaptığı ve sosyal etkileşim kurmalarını sağladığı çalışmasında fiziksel engellilere ilişkin klişe önyargıların ortadan kalktığını hem bilişsel hem de davranışsal müdahalenin tutum değişikliğine yol açtığını, Öztürk (2007), okul öncesi sınıflarında zihin engelli akranlarına ilişkin yapılan bilgilendirme programı sonrasında tutumlarında olumlu değişiklik olduğunu ortaya koymuştur. Tutumlarının olumlu yönde olması için çocukların gelişim döneminde desteklenmesi, okullardaki programlara ilgili konuların dahil edilmesi gerekmektedir. Favazza ve Oddom (1997), okul programlarında çocukların engelli akranlarına karşı geliştirdikleri olumlu tutumların gelecekte yaşanabilecek zorlukları önleyeceğini ifade etmektedir.

O zaman öncelikle eğitim kurumlarımızda yapılan çalışmaların engellilere yönelik ayırt edici tutumla mücadele etmede etkili araçlar olarak görülebilir. Tasa ve Mamatoğlu (2018), engellilere yönelik tutumların olumlu yönde değişmesinde, kamu spotları, sınıfta verilen eğitimler, lider kişilerin sohbet ve davranışlarını içeren video gösterimlerin önemli olduğunu vurgularken, bireylere engellilere

yönelik bilgilendirme, etkileşimde bulunma, davranışı model alma gibi duyarlılık ve bilgilendirme çalışmalarının etkili olacağını ifade etmektedir. Benzer şekilde Aksoy (2014), engelli bireylere ilişkin önyargıların değiştirilebilmesi için kalıplaşmış yargılara sahip insanların doğru bilgiye; engelli bireylerle olumlu yaşantılara ve etkileşime ihtiyaç duydukları görülmektedir. Buna göre okulların hem öğrencilerin engelli akranları ile birlikte olup etkileşim kurabilmelerinde hem de engellilik konusunda bilgilendirilmelerinde önemli görevleri olacaktır.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Okulda verilen eğitim sistematik olarak gerçekleşmektedir ve bu sistemin önemli ayaklarından biri de öğretim programlardır. Öğretim programları, yaşamda ihtiyaç duyulabilecek bilgi ve becerileri öngörerek, bunları belirli sürelerde öğrencilere kazandırmayı hedeflemektedir (Güzel ve Karadağ, 2013, s.45). Öğrencilerin yaşamla ilgili bilgi ve becerileri formal eğitim yaşantılarının başlangıcı olan temel eğitim seviyesinden itibaren kazanabilmeleri son derece önemlidir. Bu nedenle öğretim programlarının söz konusu bilgi ve becerileri kapsayacak şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Toplumsal yaşamla doğrudan ilişkili olan Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde öğrencilere ulusal ve evrensel değerler ile yetişkin bir insanın bilmesi gereken temel bilgiler ve beceriler verilerek (Deveci, 2005, s.159) onların toplumsal beklentiyi karşılayacak bireyler olarak yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Dolayısıyla toplumsal ihtiyaçlara cevap vermesi bakımından bu dersler oldukça önemlidir (Gömleksiz ve Cüro, 2011, s.145). Ülkemizde engelli bireylerin toplam nüfus oranı (%6,9) oldukça önemli bir düzeydedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2020). Bu nedenle toplumsal yapının oluşturulmasında engelli bireylerin dikkate alınması, başta eğitim olmak üzere kamusal düzen içerisinde yer alan hizmetlerin tamamında engellilik olgusunun sosyal anlayış çerçevesinde değerlendirilmesi ve engellilere yönelik tutumun bu doğrultuda oluşturulması gerekmektedir.

İfade edilmiş gerekçelerden ötürü bu çalışmada hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinin toplumsal yapıya katkı sağlama özelliğinden yola çıkılarak derslere ait öğretim programlarının engellilik açısından

incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Çalışmada elde edilen sonuçlar aracılığıyla engellilik kavramının bu derslerde nasıl ele alındığının belirlenmesi ve engellilik kavramına yönelik toplum içerisinde yaygınlaşması beklenen anlayış ve tutumun eğitsel temellerine yönelik öneriler sunulması hedeflenmiştir. Engellilik evrensel kapsamda önem taşıyan ve her toplum içinde benzer şekilde ele alınması beklenen insani bir olgu olduğu için çalışmada farklı ülkelere ait muadil derslere ait öğretim programları da incelenerek uluslararası bir karşılaştırma yapılmıştır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Nitel araştırma desenine göre yürütülmüş olan bu çalışma bir durum çalışması örneğidir. Nitel araştırma, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimsemektedir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar nitel araştırmalardakendi bağlamında ele alınarak, insanların onlara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanmaktadır (Altunışık ve Diğerleri, 2010, s.302).

Durum çalışmaları sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak tanımlamaktadır (Merriam, 2013, s.28). Bu çalışmalarda tek bir durum ya da olaya ilişkin veriler sistematik bir şekilde toplanarak söz konusu durum/olay derinlemesine boylamsal olarak incelenmektedir (Subaşı ve Okumuş, 2017, s.419). Bu çalışmada incelenen öğretim programları bir durum olarak ele alınarak engelliliğin programlarda nasıl ve ne düzeyde ele alındığı incelenmiştir.

Verilerin Kaynağı

Bu çalışmada verilerin kaynağını Türkiye 1-3. Sınıflar Hayat Bilgisi ve 4-8. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı; Singapur 1-6. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı; Hong-Kong 1-6.Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı; İrlanda 1-6.Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı; Kanada (Ontaryo) 1-6.Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi

Öğretim Programı oluşturmaktadır. Öğretim programlarının tamamına ülkelerin resmi genel ağ siteleri ile ulaşılmıştır. Diğer ülkelerden farklı olarak Türkiye’de sosyal bilgiler dersi 4. sınıf itibari ile öğrenme süreçlerine dahil olduğu ve bu seviyeye kadar söz konusu süreçlerde benzer içeriğe sahip olan hayat bilgisi dersi yer aldığı için çalışma bulgularının bütünlüğünün sağlanabilmesi her iki derse ait öğretim programının da incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Verilerin Analizi

Öğretim programlarının analizinden nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir tekniktir (Wach, 2013, s.3). Bu teknik hem basılı hem elektronik (bilgisayar tabanlı ve genel ağ üzerinden iletilen) belgeleri incelemek veya değerlendirmek için kullanılmaktadır (Corbin ve Strauss, 2008, s.12). Bu çalışmada elektronik belgeler kapsamında yer alan öğretim programları birer doküman olarak ele alınmış olup araştırma soruları çerçevesinde analiz edilmiştir.

Nitel araştırmalarda geçerlik-güvenirlilik nicel çalışmalardan farklı olarak ele alınmakta; (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.28) bunun yerine inanılabilirlik, sonuçların doğruluğu ve araştırmacının yetkinliği gibi ifadelerden bahsedilmektedir (Krefting, 1991, s.56). Bu çalışmada inanılabilirliği arttırmak için kullanılan en yaygın yöntemlerden biri olan uzman incelemesinden yararlanılmıştır. Çalışmada elde edilmiş olan bulgular alan uzmanı olan 5 kişi ile paylaşılarak görüşleri alınmış; uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda bulgulara son hali verilerek araştırmacılar tarafından yorumlanarak sunulmuştur.

Bulgular

Türkiye Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları’na İlişkin Bulgular: THBDÖP’de (Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı) ünite temelli yaklaşım esas alınarak programda her üç sınıf düzeyi için ortak olarak “Okulumuzda Hayat”, “Evimizde Hayat”, “Sağlıklı Hayat”, “Güvenli Hayat”, “Ülkemizde Hayat” ile “Doğada

Hayat” adlı altı ünite yer almaktadır. 1-3. sınıf seviyelerinde üniteler dahilinde 148 adet kazanıma yer verilmiş olup programda kazanımlara ilişkin etkinlik ya da ölçme-değerlendirme örnekleri sunulmamıştır. Bununla birlikte programda yer alan bazı kazanımlar için açıklamalar yapılmış, bu açıklamalar aracılığı ile kazanımlara ulaşılabilmesi için uygulama sürecinde yapılması ve dikkat edilmesi gerekenler netleştirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu kazanımlardan engellilik ile ilgili olduğu belirlenenler Tablo1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. THBÖP’deki engellilik ile ilgili kazanımlar

Sınıf Seviyesi	Ünite	Kazanım
1.Sınıf	Okulumuzda Hayat	HB.1.1.2. Kendisiyle akranları arasındaki benzer ve farklı yönleri ayırt eder. Öğrencilerin fiziksel özellikleri üzerinde durularak özel gereksinimli bireylerin farkına varma, onların kullandığı cihaz ve protezlere dikkat etme gibi unsurlar da vurgulanır.
2.Sınıf	Okulumuzda Hayat	HB.2.1.2.Bireysel farklılıklara saygı duyar.

Tabloda görüldüğü gibi hayat bilgisi dersi kapsamında sunulan kazanımlardan ikisi engellilik ile ilişkili olup bu kazanımlar ortak olarak “Okulumuzda Hayat” ünitesinde yer almaktadır. Kazanımlardan ilkinde bireylerin fiziksel özelliklerinden yola çıkılarak engelli bireylerin sahip olabileceği farklılıkların öğrenciler tarafından keşfedebilmeleri ve beraberinde varsa engelli öğrencilerin kullandıkları medikal cihazlara karşı özenli davranabilmeleri hedeflenmiştir. Buna göre programda dışlayıcı bir tavır sergilemeden, engelliliğin fiziksel farklılıklardan herhangi biri olarak düşünülmüş bununla birlikte engelliliğin yalnızca bedensel boyutu üzerinde durulmuştur. Diğer kazanımda aynı şekilde engellilik bir bireysel farklılık olarak ele alınarak bu farklılığa karşı saygı duyulması beklenmiştir.

TSBDÖP’de Türkiye Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı) 4-7.sınıflar için ortak olarak yer verilmiş olan yedi adet (Birey ve Toplum; Kültür ve Miras; İnsanlar, Yerler ve Çevreler; Bilim, Teknoloji ve Toplum; Üretim, Dağıtım ve Tüketim; Etkin Vatandaşlık; Küresel Bağlantılar) öğrenme alanı bulunmaktadır. Öğrenme alanlarında toplam

131 adet kazanıma yer verilmiş olup THBDÖP’de olduğu gibi programda kazanımlara ilişkin etkinlik ya da ölçme-değerlendirme örnekleri yerine bazı kazanımlar için uygulama sürecine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Programda yer alan kazanımlar ve ilgili açıklamalar birlikte incelenmiş, buna göre öğretim programı genelinde engellilik ile ilişkili 3 adet kazanıma yer verilmiş olduğu belirlenmiştir. Söz konusu kazanımlar Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo2. TSBDÖP’deki engellilik ile ilgili kazanımlar

Sınıf Seviyesi	Öğrenme Alanı	Kazanım
4.Sınıf	Birey ve Toplum	SB.4.1.4. Kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyar. <i>Farklı yeteneklere, beğenilere ve kişilik özelliklerine sahip bireylerin yanı sıra dezavantajlı (engelli, yoksul, devlet bakımına muhtaç veya kronik sağlık sorunları yaşayan) bireylerin durumlarına da değinilir.</i>
4.Sınıf	Birey ve Toplum	SB.4.1.5. Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar.
6.Sınıf	Birey ve Toplum	SB.6.1.3. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular. <i>Farklı kişi ve gruplara karşı zaman zaman rastlanan kalıp yargı ve ön yargı örnekleri incelenir.</i> <i>Toplumsal birlikteliğin özel gereksinimli bireylerin yanı sıra farklı sosyoekonomik gruplara mensup olanlar ile farklı etnik, dinî ve mezhepsel aidiyetlere saygı duymayı gerektirdiği üzerinde durulur.</i>

Tabloda görüldüğü gibi TSBDÖP’de 4. ve 6. sınıf seviyesinde olduğu belirlenen kazanımların üçü de “Birey ve Toplum” öğrenme alanı içerisinde yer almakta; diğer öğrenme alanları ile 5. ve 7. sınıf seviyelerinde engellilik ile herhangi bir kazanım bulunmamaktadır. 4.sınıf seviyesinde yer alan kazanımlar aracılığı ile öğrencilere bireysel farklılıkların genel bir yaklaşımla sunulması engellilik kavramı bireyler tarafından sahip olunabilecek çeşitli olumlu nitelik ve özelliklerin yanı sıra dezavantajlı bireylere ilişkin farklı örneklerle birlikte alınmıştır. Programda yer alan diğer kazanım ile başta engelli bireyler olmak üzere farklı bireylere karşı oluşabilen ön yargıların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Kazanımlar birlikte ele alındığında, programda öğrencilerin engelli bireylere karşı saygı duyma ve empati yapabilmeleri

yeteneklerinin geliştirilmesinin ve konu ile ilgili duyarlılıklarının arttırılmasının amaçlandığı görülmektedir.

Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan diğer başlıklar incelendiğinde THBDÖP’de “Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” başlığı altında programın uygulanması esnasında özel gereksinimi olan öğrenciler için gereken esneklik gösterilerek bu öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda etkinlikler hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. “Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı” ve “Bireysel Gelişim ve Öğretim Programları” başlıklarının ve bu başlıklar altında sunulan içerik unsurları ise THBDÖP ve TSBDÖP için ortak olarak sunulmuştur. Buna göre söz konusu başlıklardan ilki olan “Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı” başlığı altında sunulan açıklamalar içerisinde yer alan “Bireysel farklılıklar gerçeğinden dolayı bütün öğrencileri kapsayan, bütün öğrenciler için genel geçer, tek tip bir ölçme ve değerlendirme yönteminden söz etmek uygun değildir.” ifadesinin yer aldığı görülmektedir. Bu ifade ile doğrudan engellilik kavramına atıfta bulunulmuş olmamakla birlikte programda engellilik bireysel bir farklılık olarak görüldüğünden ölçme-değerlendirme sürecinde gerçekleştirilmesi istenen çeşitlilik ve esneklikte engelli öğrencilerin de dikkate alınmasının beklendiği söylenebilir. Programlarda yer alan bir diğer başlık olan “Bireysel Gelişim ve Öğretim Programları” ele alındığında “Öğretim programları bireysel farklılıklara ilişkin hassasiyetler göz önünde bulundurularak yapılandırılmıştır. Kalıtsal, çevresel ve kültürel faktörlerden kaynaklanan bireysel farklılıklar ilgi, ihtiyaç ve yönelme açısından da kendini belli eder. Öte yandan bu durum bireylerarası ve bireyin kendi içindeki farklılıkları da kapsar.” açıklamasında da benzer bir durumun söz konusu olduğu görülmektedir. Burada da engelli ifadesi kullanılmamış olmasına rağmen yapılan açıklamalar ile engellilik dahil pek çok fiziksel, kişisel, sosyal ya da kültürel farklılıkların program geliştirme sürecinde dikkate alınmış olunduğunun altı çizilmiştir. Buna göre hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının ortak olarak kapsayıcı eğitim anlayışı çerçevesinde düzenlenmeye çalışılmış olduğu dikkati çekmektedir.

Singapur Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamında yer alan bir diğer öğretim programı olan SSBDDÖP'de (Singapur Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı) içerik öğrenme alanı, ünite, tema vb. gibi öğretim programlarında sıklıkla tercih edilen başlıklar yerine çalışma grubu ve bu gruplarda yer alan çalışma seviyesi olarak adlandırılmış olan başlıklar kapsamında düzenlenmiştir. Buna göre program içeriğinin 1-6.sınıflar için geçerli olan 3 çalışma grubu ile bu gruplar dahilindeki 2'şer çalışma seviyesinden oluşmuştur. Bu gruplar ve gruplarda yer alan seviyeler sınıflara göre ayrılmış olup öğrencilerin belli bir sınıf bazında öğretim yılı boyunca ilgili seviyede sunulan kazanım, beceri ve değerlere ulaşmaları beklenmiştir. Diğer bir ifade ile SSBDDÖP'de her bir sınıf seviyesinde spesifik olarak tek bir konuya ve bu konu ile ilişkili öğrenme hedeflerine odaklanılmıştır.

Söz konusu çalışma grup ve seviyeleri ile bu başlıklarda yer alan kazanım sayıları Tablo 3'de verilmiştir;

Tabloda yer alan çalışma gruplarında ve seviyelerinde yer alan hedef, beceri ve değerler birlikte ele alındığında programda doğrudan engellilik kavramının ya da bu kavramla ilişkili olan dezavantajlı kişi ifadesinin yer almadığı belirlenmiştir. Bunun yerine programda uygulama sürecinde engellilik ile ilişkilendirilebilecek öğelerin yer aldığı görülmüştür. 1.sınıf seviyesinde yer alan "Kendimi, Başkalarını ve Çevremi Bilmek" çalışma seviyesindeki hedeflerden biri olan "her bireyin eşsiz (tek) olduğunu fark eder" hedefi bu durumun örneklerindedir.

Söz konusu hedef kapsamında sunulmuş olan açıklamalar incelendiğinde programda isimler, etnik köken, kişisel özellikler ve yetenekler dışında bireylerin sahip olabileceği engel durumlarını da kapsayan fiziksel özellikler açısından bireyler arasında benzerliklerin ya da farklılıkların olabileceğinin öğrenciler tarafından keşfedilebilmesi hedeflenmiştir. Programda bunun dışında her hangi bir sınıf seviyesinde fiziksel farklılıklara ya da engelliliğe dayalı öğrenme hedefine yer verilmemiş olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. SSBÖP'deki çalışma grupları, seviyeleri ve ilgili kazanım sayıları

	Çalışma Grubu 1 Kendini ve Yakın Çevreyi Keşfetmek		Çalışma Grubu 2 Geçmişteki ve Günümüzdeki Singapur'u Anlamak		Çalışma Grubu 3 Singapur'u, İçinde Olduğu Bölgeyi ve Yaşadığımız Dünyayı Takdir Etmek	
	1. Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf	6.Sınıf
Çalışma Seviyesi	Kendim	Millet	Singapu	Geçmiş	1.Bölüm	
Çalışma Seviyesi	Başkala	Araya	Çevresi	Anlama	Singapur'un	
	rını ve	Gelmek	ni ve	k	Millet Olarak	
	Çevrem		Yaşadığ		Gelişimini	
	i Bilmek		ı		Anlamak	Medeniyetlerin
			Zorlukl		2.Bölüm	Özelliklerini ve
			arı		Güneydoğu	Bıraktıkları
			Anlama		Asya'daki	Mirasları Anlamak
			k		Çeşitliliği ve	
					Birbirine	
					Bağlılığı	
					Anlamak	
Kazanım Sayısı	20	23	22	25	24	26

Programa ait açıklamaların yapılmış olduğu başlıklardan biri olan “Sosyal Bilgilerin Felsefesi” başlığı altında “Sosyal bilgiler, öğrencilere Singapur toplumunu tanımlayan değerlerin daha derin bir anlayışını aşılmasını, yaşadıkları topluma ve dünyaya ilgi göstermeleri için onlara ilham verecek eğilimleri beslemeyi ve başkalarıyla ilişkilerinde empati göstermeyi amaçlamaktadır.” (SSBDÖP, 2020) şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir. Buna göre söz konusu ifadede adı geçen empati becerisinin engelli bireyler ile iletişimde kullanılacak yeterlikler arasında olmasından ötürü programda oldukça dolaylı bir şekilde bu farklılıklara sahip kişilerin dikkate alınmış olduğu söylenebilir.

Hong-Kong Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na İlişkin Bulgular

HSBDÖP (Hong-Kong Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı) 1-6.sınıflar için ortak olan 6 öğrenme alanından ile bu öğrenme alanlarına alt öğrenme alanlarından oluşmaktadır. Söz konusu öğrenme alanları ve alt öğrenme alanları Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo.4 HSB DÖP’de yer alan öğrenme alanları ve alt öğrenme alanları

Öğrenme Alanı	Alt Öğrenme Alanları
Kişisel ve Sosyal Gelişim	Benlik saygısı Sağlıklı yaşam tarzları Cinsellik sorunları Öz yönetim İnsan ilişkileri
Zaman, Süreklilik ve Değişim	Zaman ve kronoloji Sebepler ve sonuç Değişim ve süreklilik Tarihsel önem Tarihsel yorumlar
Kültür ve Miras	Kültürün temelleri ve özellikleri Gelenek ve görenekler Modern dünyanın zorlukları, çatışmalar, işbirlikleri ve yansımaları Kültürel dünya
Mekan ve Çevre	Mekanların ve ortamların doğası Modeller ve süreçler İnsan-çevre ilişkileri Koruma ve sürdürülebilir gelişme
Kaynaklar ve Ekonomik Etkinlikler	Kaynakların kullanımı Üretim ve tüketim Bir ekonomide hükümetin rolü Ekonomilerin karşılıklı bağımlılığı
Sosyal Sistemler ve Vatandaşlık	Haklar, sorumluluklar ve sosyal değerler Sosyal normlar, kurallar ve hukuk Yerel, ulusal ve küresel kimlikler Sosyal sistem, siyasi sistem ve etkileşimi

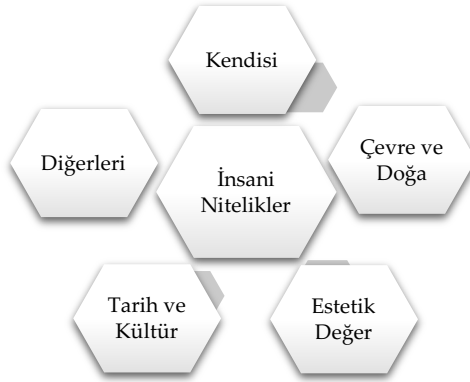
Tablo 4’deki öğrenme alanları içerisinde yer alan öğrenme hedefleri (188) konu ya da sınıf seviyesine göre ayrılmayıp genel bir liste ile sunularak bu hedefler bilgi ve anlama; beceriler ile değerler ve tutumlar olmak üzere 3 kategoriye ayrılmıştır. Söz konusu hedefler engellilik açısından incelendiğinde “Kişisel ve Sosyal Gelişim” öğrenme alanında bilgi ve anlama hedefleri içerisinde yer alan “büyüme ve gelişimin farklı aşamalarını belirlemek ve büyüme ve gelişmede bireysel farklılıklar olduğunu anlamak” hedefi ile büyüme ve gelişim süreçlerindeki bireysel farklılıklara değinilmiştir. Yine bu öğrenme alanı içindeki değerler ve tutumlar hedeflerinden “büyüdükçe meydana gelen değişiklikleri ve büyüme ve gelişmedeki bireysel farklılıkları kabul etmek” ve “hayata saygı duymak ve değer vermek, bireylerin benzersizliğini takdir etmek ve onların güçlü ve zayıf yönlerindeki farklılıkları dikkate almak”

hedeflerinin bireyler arasındaki farklılıkların onlara özgü ayırt edici ve diğer bireyler tarafından kabul edilmesi gereken özellikler olduğu vurgusu yapılmıştır. Programda bu öğrenme alanında dikkat edilmesi beklenen temel öğeler ele alındığında ise kişisel ve sosyal gelişim ile ilgili hedefler aracılığıyla bireylerin benzersizliği ve eşsiz olduklarının öğrencilerce kavranması gerektiği belirtilmiş olup bireylerin hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları, tutumları, yetenekleri, duygu ve düşünceleri ile sahip olabileceği fiziksel farklılıklarında altı çizilmiştir.

Programda hedefler dışında yer alan farklı içerik unsurlarında da benzer ifadeler yer verilmiştir. Öncelikli olarak öğrencilerin kişisel gelişimine ayrı bir önem verildiği belirtilerek bireysel çeşitliliğe saygının programın öne çıkan özellikleri arasında olduğu ifade edilmiştir. Öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve sosyal refahları ile yaşam planlamasına katılımlarının teşvik edilmesi gerektiği; programda istisnasız tüm öğrencilerin yeteneklerini ve potansiyellerini tam anlamıyla geliştirebilmelerini sağlanarak kendi yaşamlarının sorumluluğunu üstlenmeleri ve kişisel hedeflerine ulaşmalarının amaçlandığı belirtilmiştir.

HSBDÖP’de 7 öncelikli değer ve 7 ana odağa yer verilmiştir. Değerler eğitimi programın önemli ve ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmış olup azim, başkalarına saygı, sorumluluk, ulusal kimlik, bağlılık, dürüstlük ve diğer kişilere karşı özenli olmak programın öncelikli değerleri olarak sıralanmıştır. Programdaki yedi ana odak ise şunlardır; insani nitelikler; girişimci ruh; değerler eğitimi; e-öğrenme; genel beceriler ve bütünleştirici kullanımlar; ulusal ve küresel anlayışın teşviki ve programda yer alan dil. Söz konusu ana odaklar içerisinde yer alan insani değerler başlığında yer alan açıklamalar incelendiğinde öğrencilerin insani niteliklerinin program aracılığıyla beslenmesinin uzun zamandan beri dersin ve programın hedefleri arasında yer aldığı belirtilmiştir. İnsani niteliklerin öğrencilerin kendilerine ve başkalarına saygı duymasına yardımcı olduğu vurgulanmıştır. Bu niteliklerle öğrencilerin kendilerini benzersiz bireyler olarak kabul etmeleri ve değer vermeleri, özgüvene ve açık fikirli bir zihniyete sahip olmaları, farklı özelliklere sahip diğer kişilere karşı eşit bir bakış açısına sahip olmaları, şefkatli ve kapsayıcı bir toplum inşa etmeye istekli olmaları yönünde desteklenmeleri hedeflenmiştir.

İnsani nitelikler için belirlenmiş olan bu hedeflere ulaşılabilmesi için öğrenme-öğretme süreçlerinde öğrencilerin insani niteliklerin farklı boyutlarını anlamaları için fırsatlar sağlanması; bunun için öğrencilerin kendilerinin ve çevrelerinde yer alan her bireyin benzersiz ve değerli olduklarını anlayabilecekleri, ayrıca kendi inançları, değerleri ve davranışları üzerinde derinlemesine düşünebilecekleri fırsatların sunulması gerektiği belirtilmiştir. Programda ayrıca söz konusu insani nitelikleri geliştirmenin amaçları Şekil 1’de verilmiş olan 5 boyut kapsamında gruplandırılmıştır.

Şekil 1. HSBDÖP’de insani nitelikler kapsamında sunulan boyutlar

Şekilde sunulmuş olan boyutlardan diğerleri başlığı kapsamında öğrencilerin diğer bireylere saygı duymaları ve onların iyi olmalarına özen göstermeleri ile çevrelerinde yer alan farklı özelliklere sahip kişilere eşit davranmalarının sağlanması amaçlanmıştır.

HSBDÖP’de “Öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak ve öğrenci çeşitliliğini benimsemek” başlığında öğrenme süreçlerinde öğrencilerin farklı özelliklere sahip olabileceği gerçeğinden yola çıkılarak öğretmenlerin ders hedeflerinin formüle dilmesinde ve dersin planlanmasında öğrencilerin deneyim ve mevcut durumlarındaki çeşitliliğe gereken önemi vermeleri; diğer bir ifade ile öğrenme süreçlerinde öğrenci çeşitliliğini karşılayarak öğrencilerin potansiyellerini farklı yönlerden geliştirmeleri beklenmiştir. Benzer şekilde “Öğrenmeyi ve Öğretmeyi Geliştirmek İçin Başlıca Pedagojik

Stratejiler” başlığı ile öğrenci çeşitliliğinin öğrenme öğretme için bir zorluk olarak değil öğrencilerin öğrenme kapasitelerini genişletmeye ve öğrenme sürecinde birbirlerini tamamlarken sinerji yaratmaya yardımcı olan öğrenme deneyimlerini zenginleştirmek için değerli öğrenme kaynakları olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Görüldüğü HSBÖDÖP’de engellilik kavramına tek başına yer verilmeyip bireylerin sahip olabileceği farklılıklar genel olarak ele alınmıştır. Programda bu farklılıklarla ilgili hedeflere yalnızca “Kişisel ve Sosyal Gelişim” öğrenme alanında yer verilmiş olsa da bu farklılıklar bireysel bir zenginlik unsuru olarak görülerek söz konusu farklılıkların bu bakış açısı doğrultusunda ele alınması gereği farklı başlıklar altında da vurgulanmıştır. Buna göre programın bireysel farklılıkları bütüncül ve insani bir bakış açısı ile ele alan bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

İrlanda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’na İlişkin Bulgular

İSBÖDÖP’de (İrlanda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı) içerik bireysel çeşitliliğe vurgu yaparak sunulmaya başlanmıştır. Programda bireysel çeşitlilik ve farklılıklar, çocukların içinde yaşadığı toplumu karakterize ettiği ifade edilmiş; bu nedenle çeşitliliğe saygı ve takdirin, temel eğitimin her seviyesinde teşvik edilebilmesi ve geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Programda içerik 1-6. sınıflar için Kendim, Kendim ve Diğerleri ve Kendim ve Yakın Çevrem olmak üzere üç alana ayrılarak sunulmuştur. Her bir alan içindeki bölümler, öğrenme birimleri olarak adlandırılmış ve bu alanlarda yer alan hedeflerin bazıları örneklerle gösterilmiştir. Programda yer alan öğrenme alanları ile ilgili öğrenme birimleri Tablo 5’de sunulmaktadır.

Tabloda yer alan öğrenme alanları ile öğrenme birimlerinde sunulmuş olan hedefler (272) açıklamalar ile birlikte incelendiğinde programda engellilik kavramı ile ilişkili olduğu belirlenen hedeflerin “Kendim” ve “Kendim ve Diğerleri” öğrenme alanında olduğu belirlenmiştir. Söz konusu hedefler Tablo 6’da sunulmaktadır.

Tablo 5. İSBDÖP’de yer alan öğrenme alanları ve ilgili öğrenme birimleri

Öğrenme Alanı	İlgili Öğrenme Birimleri
Kendim	<ul style="list-style-type: none"> • Öz kimlik • Öz farkındalık • Öz güven geliştirmek • Karar vermek • Vücuduma iyi bakmak • Vücudum hakkında bilgi sahibi olmak • Yiyecekler ve beslenme • Büyüme ve değişme • Büyüdükçe değişiyorum • Yeni hayat • Hisler ve duygular • Güvenlik ve koruma • Kişisel güvenlik • Güvenlik sorunları
Kendim ve Diğerleri	<ul style="list-style-type: none"> • Kendim ve ailem • Arkadaşlarım ve diğer insanlar • Başkalarıyla ilişki
Kendim ve Yakın Çevrem	<ul style="list-style-type: none"> • Vatandaşlığın geliştirilmesi • Okul topluluğum • Yerel toplulukta yaşamak • Çevreye önem verme • Medya eğitimi

Tablo 6. İSBDÖP’de yer alan engelililik ile ilgili hedefler

Hedef	Öğrenme Alanı/Öğrenme Birimi
Büyüme ve değişimin yaşam sürecinin bir parçası olduğunu ve her bireye özgü olduğunu anlar.	Kendim/Büyüme ve Değişme
Büyümenin birçok farklı şekilde gerçekleştiğini ve her bireye özgü olduğunu anlar.	Kendim/Büyüme ve Değişme
İnsanlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tanıyarak ve takdir eder.	Kendim/ Öz Kimlik
Her kişinin benzersiz bir birey olduğunu ve bu bireyselliğin birçok farklı şekilde ifade edildiğini kabul eder ve takdir eder.	Kendim/ Öz Kimlik
İnsanlardaki farklılıkları tanıyarak ve takdir eder; başkalarına karşı nasıl onurlu ve saygılı davranılacağını bilir.	Kendim ve Diğerleri/Arkadaşlarım ve Diğer İnsanlar
Zorbalık davranışını tanıyarak ve araştırarak (zorbalığa dahil olanlar, zorbalığın farklı insanlar üzerindeki etkileri, zorbalığa maruz kalan çocuklar, zorbalığı izleyenler, zorbalık mağdurunun ailesi dahil olmak üzere)	Kendim ve Diğerleri/Arkadaşlarım ve Diğer İnsanlar
Zorbalığın her zaman yanlış olduğunu bilir; zorbalığa uğradığında veya başka birinin başına geldiğini gördüğünde ne yapması gerektiğini bilir.	Kendim ve Diğerleri/Arkadaşlarım ve Diğer İnsanlar

Tabloda yer alan hedef ifadeleri incelendiğinde İSBDÖP’de engellilik kavramının Singapur ve Hong-Kong programlarında olduğu gibi bireysel farklılıklar içinde düşünülmüş olduğu görülmektedir. Programda bu hedefler ile öğrencilerin bireylere özgü fiziksel ve kişisel özellikler olabileceğinin fark edilebilmeleri amaçlanarak engellilik durumundan ötürü bireylerin sahip olabileceği eksiklikler ya da diğer farklılıkların bireysel bir özellik olarak değerlendirilmesi beklenmiştir. Programda bunun dışında akran zorbalığı ile ilgili hedeflere yer verilerek bireylerin sahip olabileceği farklılıklardan ötürü bazı önyargılı davranışların ortaya çıkabileceği ve bu davranışların devamlılığı halinde akran zorbalığına dönüşebileceği belirtilmiştir. Bu nedenle engellilik dahil olmak üzere her türlü bireysel farklılığın zorbalığa neden olmaması için söz konusu hedefler aracılığıyla öğrencilerin çevresindeki diğer bireylere karşı empatiye ve sağ duyuya dayalı bir yaklaşım geliştirebilmeleri beklenmiştir.

Programda öğrenme alanlarına ait hedefler dışında derse ait genel ve uzak hedeflere de yer verilmiştir. Bu hedeflerden derse ait hedefler ele alındığında “çocukta kendine ve başkalarına karşı özen ve saygı duygusu ile her insanın benliğini takdir etme davranışı geliştirme” ile “insani ve kültürel farklılıklara saygı duyma” hedefleri ile benzer şekilde bireysel farklılıklara saygı duyulması dersin hedefleri içerisine alınmıştır. Uzak hedefler incelendiğinde ise oldukça benzer şekilde “Toplumda var olan çeşitliliği takdir eder ve saygı duyar.” ifadesine yer verilmiş olduğu belirlenmiştir.

Kanada (Ontaryo) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’na İlişkin Bulgular

KSBDÖP (Kanada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı) 1-6. sınıflar için 2 öğrenme alanına ayrılmış olup bu öğrenme alanlarında her bir sınıf seviyesi için farklı konu başlıklarına yer verilmiştir. Söz konusu öğrenme alanları ile konu başlıkları şu şekildedir;

A. Miras ve Kimlik

1. Sınıf: Değişen Rol ve Sorumluluklarımız
2. Sınıf: Değişen Aile ve Toplum Gelenekleri

3. Sınıf: Kanada'daki Topluluklar, 1780–1850
4. Sınıf: İlk Topluluklar, MÖ 3000 - MS 1500
5. Sınıf: Yeni Fransa ve Erken Kanada'daki İlk Milletler ve Avrupalılar
6. Sınıf: Kanada'daki Topluluklar, Geçmişte ve Günümüzde
B. İnsanlar ve Ortamlar
 1. Sınıf: Yerel Topluluklar
 2. Sınıf: Küresel Topluluklar
 3. Sınıf: Ontaryo'da Yaşamak ve Çalışmak
 4. Sınıf: Kanada'nın Siyasi ve Fiziki Bölgeleri
 5. Sınıf: Devletin Rolü ve Sorumlu Vatandaşlık
 6. Sınıf: Kanada'nın Küresel Toplulukla Etkileşimleri

Programda hedefler bu başlıklar altında yer alan “Genel Beklentiler” ve “Spesifik Beklentiler” dahilinde sunulmuş olup her bir hedef için açıklamalar ve/veya örneklerin dışında bazı hedefler için örnek sorular ile öğrenciler için kullanılacak sözel ifadeler de verilmiştir. Söz konusu hedefler engellilik açısından incelendiğinde programda engellilik kavramı ile doğrudan ilgili bir hedef ifadesi yer almadığı gibi diğer programlarda olduğu gibi bireysel farklılıkları ele alan bir hedefe de yer verilmemiş olduğu belirlenmiştir. (199 hedef)

Programda engelli öğrenciler için uygulama sürecinde yapılması beklenenlerin detaylı olarak açıklandığı belirlenmiştir. Bu başlık altında farklı engellere sahip öğrenciler için sınıf öğretmenlerinin temel eğitimciler olduğunun altı çizilerek öğretmenlerin sınıflarında yer alan tüm öğrencilerin öğrenmesine yardımcı olma sorumlulukları olduğu ifade edilmiştir. Bu sorumlulukların öğretmenler tarafından yerine getirilebilmesi için aşağıda sunulmuş olan ilkeleri dikkate almaları gerektiği belirtilmiştir.

- Tüm öğrenciler başarılı olabilir.
- Her öğrencinin kendine özgü öğrenme kalıpları vardır.
- Başarılı öğretim uygulamaları, kanıta dayalı araştırmaya dayanır, deneyimle zenginleştirilir.
- Herhangi bir öğrenci grubunun öğrenme veya üretkenlik ihtiyaçlarını karşılamada evrensel tasarım ve farklılaştırılmış öğretim etkilidir ve birbirine bağlıdır.

- Sınıf öğretmenleri, bir öğrencinin okuryazarlığı ve aritmetik becerisinin geliştirilmesi için temel eğitimcilerdir.
- Sınıf öğretmenleri, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencileri destekleyen bir öğrenim ortamı oluşturmak için daha geniş bir topluluğun desteğine ihtiyaç duyar.
- Her öğrenciye karşı aynı olmak adalet değildir.
- Programda öğretmenlerin özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere yardımcı olabilmeleri için öncelikle öğrenci seviyesinin, kendine özgü güçlü yönleri ve öğrenim şeklinin belirlenebilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda öğretmenlerin aşağıdaki seçeneklerden hangisinin öğrenci için uygun olduğunu belirlemeleri gerektiği ifade edilmiştir.
- Programda düzenlemeye ya da değiştirilmiş hedeflere ihtiyaç duymayan öğrenciler,
- Yalnızca programda düzenlemeye ihtiyaç duyan öğrenciler,
- Programda yapılacak olası düzenlemeye karşı değiştirilmiş hedeflere sahip öğrenciler,
- Bir sınıf seviyesi için program beklentilerinden türetilmeyen ve alternatif programlar oluşturan alternatif hedeflere sahip öğrenciler.

KSBDÖP'de yukarıda verilmiş olan seçeneklerden programda düzenlemeye ihtiyaç duyan öğrenciler ve değiştirilmiş hedeflere sahip öğrenciler için sürecin nasıl planlanması gerektiği ayrı başlıklar halinde sunulmuştur. Buna göre programda düzenlemeye ihtiyaç öğrenciler için bu düzenlemelerin onların normal programa katılabilmeleri ve bağımsız olarak öğrenmelerini gerçekleştirebilmeleri için gereklilik olduğu belirtilmiştir. Bu tip öğrenciler için yapılacak olan düzenlemelerin planlama aşamasının ilk adımı olduğu ifade edilerek yapılabilecek 3 tip düzenleme olduğu ifade edilmiştir. Bunlar;

- Öğretim düzenlemeleri; sunum şekli, organizasyon yöntemleri, teknoloji ya da multi medya kullanımındaki değişimler dahil olmak üzere öğretme stratejilerindeki değişiklikler.
- Çevre düzenlemeleri; tercihe bağlı oturma veya özel aydınlatma gibi öğrencinin sınıfta ve/veya okul ortamında ihtiyaç duyabileceği değişiklikler.
- Değerlendirme düzenlemeleri; testleri veya ödevleri tamamlamak için ek süreye izin vermek veya test sorularının sözel

yanıtlanmasına izin vermek gibi öğrencinin öğrendiğini göstermesini sağlayan değerlendirme prosedürlerindeki değişiklikler olarak ifade edilmiştir.

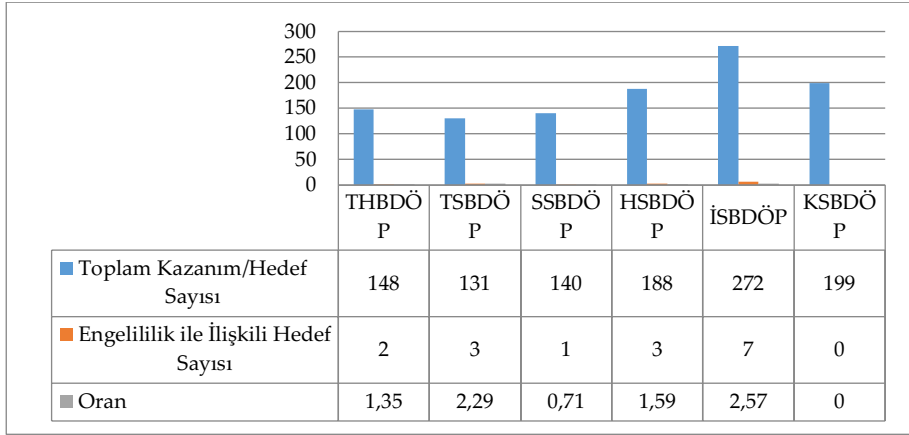
Programda değiştirilmiş hedeflere ihtiyaç duyan öğrenciler için hedeflerdeki söz konusu değişimin belli bir hedefin programda yer alan seviyeden farklı bir sınıf seviyesinde kullanımı şeklinde olabileceği belirtilmiştir. Değiştirilmiş hedeflerin belirli, gerçekçi, gözlemlenebilir ve ölçülebilir hedefleri temsil ettiği ve belirli bir öğrencinin bağımsız olarak gösterebileceği bilgi ve/veya beceriler ile bunlara uygun değerlendirme düzenlemelerini kapsadığı ifade edilmiştir. Değiştirilmiş hedeflerin sadece öğrencinin neyi bildiğinin veya bağımsız bir şekilde gösterebildiğinin değil aynı zamanda performansının neye göre değerlendirileceğinin de açık bir şekilde öğrenci ve ailesi tarafından anlaşılabilirliği şeklinde ifade edilmesi gerektiği programda vurgulanan diğer önemli noktalar arasında yer almaktadır.

Programda yer alan bir diğer başlık olan “Sosyal Bilgilerde Eşitlik ve Kapsayıcı Eğitim” başlığı incelendiğinde kapsayıcı eğitim ilkelerine dayalı bir öğrenme ortamında, fiziksel farklılıklar dahil tüm farklı özelliklerin öğrenciler, veliler, okulda yer alan diğer kişiler tarafından memnuniyetle karşılandığı, bu kişilere adil davranılarak öğrenme süreçlerine dahil edildiği ve saygı duyulduğu vurgulanmıştır. Bu tip öğrenme ortamlarında her öğrencinin kendini öğretim programına, fiziksel çevreye dahil gördüğü böylelikle öğrenme deneyimlerine dahil olabildikleri belirtilmiştir.

Programda ayrıca ölçme değerlendirme süreçlerine ilişkin yapılmış olan açıklamalarda öğrenme-öğretme süreçlerinde yapılacak olan değerlendirme ve raporlamaların geçerli ve güvenilir olabilmesi ve tüm öğrenciler için öğrenmenin gelişmesini sağlamak için öğretmenlerin özel eğitim ihtiyaçları olanlar dahil olmak üzere tüm öğrencileri desteklemeleri gerektiğinin altı çizilmiştir. Buna göre KSBDÖP’de genel olarak öğrenme-öğretme süreçlerinde engelli öğrencilerin dikkate alınması yönünde bir anlayış hakim olmakla birlikte bu anlayışın uygulamaya dönüştürülmesi için aracı olabilecek herhangi bir hedefe yer verilmemiş olduğu; diğer bir ifade ile engellilik kavramının eğitim süreçlerine yansıtılabilmesi için gerekebilecek düzenlemelerin program

uygulayıcıları tarafından planlanmasının beklenmiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada incelenmiş olan öğretim programlarında yer alan kazanım/hedef sayıları farklı olduğundan programlarda engellilik ile ilişkili kazanım/hedeflerin orantısal karşılaştırmasının da yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Buna göre öğretim programlarında yer alan engellilik ile ilişkili kazanım/hedeflerin oranı Grafik 1’de sunulmaktadır.

Grafik 1.Öğretim programlarında engellilik ile ilişkili kazanım/hedeflerin orantısal Dağılımı

Grafikte görüldüğü gibi İSBDO P engellilik ile ilişkili en fazla sayıda (7) hedefi barındıran öğretim programı olmasının yanısıra engellilik ile ilişkili hedef oranının da en yüksek olduğu programdır. TSBDÖ P ve HSBDO P’de yer alan ilişkili kazanım/hedef sayısı eşit olmakla (1) birlikte TSBDÖ P’de yer alan ilişkili kazanım oranının görece yüksek olduğu görülmektedir. THBDÖ P’ye ilişkin veriler incelendiğinde ise kazanım sayısının (148/131) TSBDÖ P’ye göre yüksek olmasına rağmen ilişkili kazanım sayısının dolayısıyla ilişkili kazanım oranının daha düşük seviyede oluşu dikkati çekmektedir. SSBDO P’nin ise, herhangi bir ilişkili kazanıma yer verilmemiş olan KSBDO P’den sonra çalışmada incelenmiş olan öğretim programları içerisinde ilişkili en az sayıda (1) ve düşük oranda hedefin yer aldığı program olduğu görülmektedir. Buna göre çalışmada farklı ülkelere ait öğretim programlarında yer alan ilişkili

kazanım/hedeflerin dağılımında farklılıklar olduğu gibi Türkiye'ye ait iki öğretim programı arasında da birtakım sayısal farklılıkların olduğu söylenebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Engellilik kavramı çoğunlukla bireylerin sahip olduğu fiziksel eksiklikler ya da farklılıklar çerçevesinde düşünülse de aslında zihinsel, duygusal, sosyal özellikler ile iletişim özellikleri ya da bunların bileşeni de dayalı (Eripek, 2009, s.18) olabilmektedir. Bu çalışmada engellilik kavramı tüm boyutları ile birlikte ele alınarak sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında engellilik kavramının yer alma durumu karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmada öğretim programlarında yer alan kazanım ve hedefler incelendiğinde Türkiye Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları'nda yer alan engellilik ile ilişkili kazanımlar aracılığıyla engelliliğin bireysel farklar çerçevesinde ele alındığı tespit edilmiştir. Buna göre programlarda engelli bireylere karşı öğrencilerin yaklaşımlarını düzenlemelerine yardımcı olacak empati ve saygı becerilerinin geliştirilmesinin hedeflenmiş olduğu; ancak THBDÖP'de engelliliğin yalnızca bedensel özellikler ve farklılıklara dayalı olarak fark ettirilmesinin amaçlandığı belirlenmiştir. Ergün (2017) benzer şekilde hayat bilgisi ders kitaplarında engelliliğin bir fark olarak ele alındığını ifade ederek bu durumun toplumda egemen olan engelliliğe ilişkin ayrıştırmacı algıyı güçlendirdiğini belirtmiştir. Cantürk ve diğerleri (2018) hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarını inceledikleri çalışmalarında ders kitaplarında engelliliğin yalnızca farklılığa indirildiği ve normal gelişim gösteren çocuklarla engelliler arasındaki farklılıkların dayandığı fiziksel, çevresel ve sosyal etkenlere yer verilmediği sonucuna ulaşmışlardır. Diğer ülkelere ait öğretim programlarında yer alan hedefler ele alındığında KSBDÖP'de engellilik ile ilgili bir hedef ifadesine yer verilmez iken diğer ülkelere ait programlarda ise doğrudan ya da tek başına engellilik kavramının dile getirildiği bir hedef ifadesinin yer almadığı belirlenmiştir. Bunun yerine programlarda bireysel farklılıklara işaret edilerek öğrencilerin çevrelerindeki kişilerin sahip olabileceği sosyal, duygusal, kültürel, psikolojik, fiziksel farklılıkların yanı sıra sahip oldukları beceri ve

gelişimsel farklılıklardan da yola çıkarak bireylerin engel durumlarının bir eksiklik ya da kayıp olarak değil onu tanımlayan herhangi bir özellik olarak vurgulanmıştır.

Günümüzde engellilik ile ilgili oluşturulmak istenen algı ile diğer bireylerin engelli bireylere karşı sahip olmaları beklenen tutum ve davranış şekli belirgin derecede değişim göstermiştir. Buna göre merhamet, acıma, yardım, vefa, kamu vicdanı, toplumsal sorumluluk gibi değer ve kavramların üzerine inşa edilmek istenen engellilik anlayışı yıkılarak yerini olağana ve normale dayalı bir temele bırakmıştır. Bu anlayışın toplum içinde yerleşebilmesi için bireylerin erken yaşlardan itibaren tanımlanan anlayış paralelinde yetiştirilmeleri gerekmektedir. Söz konusu anlayışın okullar aracılığıyla oluşturulabilmesinde fayda sağlayacak iki önemli yöntemden bahsedilebilir. Bunlardan ilki normal gelişim gösteren öğrencilerin engelli akranları ile doğrudan teması diğeri ise bilgilendirme araçlarıdır (Tuncer ve diğerleri, 2011,s.439). Şüphesiz iki yöntemin bir arada kullanılması en etkili ve tercih edilir uygulama şekli olmakla birlikte pratikte her zaman bu durum sağlanamayabilmektedir. Bu nedenledir ki bilgilendirme süreçlerinde yararlanılan araç gereçlerin içeriklerinin düzenlenerek işlevselliğinin arttırılması istenilen anlayışın öğrencilerde oluşturulmasına belirgin şekilde katkı sağlayacaktır. Alanyazında yapılmış olan farklı çalışmalara (Özyürek, 1977; Akbuğa ve Gürsel, 2007; Özyürek, 2009; Prater, Dyches ve Johnstun, 2006; Tuncer ve diğerleri, 2011; Çayır ve Ergün, 2017; Mengi, 2019) ait sonuçlar incelendiğinde de yapılan bilgilendirmelerin bireylerin engelliliğe yönelik anlayışlarının biçimlendirilmesinde anlamlı düzeyde etkili olduğu görüşü desteklenmektedir.

Ders kitapları başta olmak üzere bilgilendirmede kullanılabilecek pek çok araç olmakla birlikte okullarda kullanılacak herhangi bir araçta olması beklenen özellik şüphesiz öğretim programları ile uyumlu olmasıdır. Diğer bir ifade ile okullarda kullanılan ders araç gereçlerinin içeriklerinin geliştirilmesine öğretim programları rehberlik etmektedir. Bu sebepten ötürü öğretim programları okullarda yürütülen bilgilendirme çalışmalarının düzenlenmesinde kritik bir göreve sahiptir. Öğretim programlarında yer alan öğelerin tamamı sözü geçen eğitim uygulamalarına yön vermektedir. Bununla birlikte program öğelerinin oluşturulmasında kazanım/hedeflere uygunluğun sağlanması

gerektiğinden programlarda yer alan kazanım/hedeflerin öğretim programlarının ve dolayısıyla eğitim süreçlerinin en temel ögesi olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu nedenle belirli bir konuya ilişkin istendik anlayış biçiminin oluşturulması için öğretim programlarının geliştirilmesinde o anlayışın temelini oluşturacak, yaşam içerisinde bireylerin ve toplumun ihtiyaç duyacağı değer ve becerileri kapsayan kazanım/hedeflere yer verilmesi gerekmektedir.

Buna göre öğretim programlarının engelli kişilerin kimliklerini kabul edilen yetersizliklere dayalı olarak oluşturmak (Prilleltensky, 2019, s.329) ve engeli kişisel bir eksiklik, normal olmayan ve özel durum olarak görmek yerine; engelliliğin bireysel, çevresel, hukuki, siyasi vb. bir çok faktörün bir araya gelmesi ile oluşan bir deneyim (Meşe, 2014, s.81) ve olağan bir durum olarak algılanmasına imkan sunacak yapıda düzenlenmesi ve başta kazanımlar/hedefler olmak üzere program öğelerinin bu bakış açısı çerçevesinde oluşturulması beklenmektedir. THBDÖP’de yer alan kazanımların bu doğrultuda gözden geçirilerek düzenlenmesinin engellilik ile ilgili geleneksel tanımlayıcı unsurlardan ve kalıp yargılardan uzaklaşılarak engelliliği kategorize etmeyen ve normale dahil eden anlayışın okullarda ilk yıllardan itibaren oluşturulmaya başlanmasına önemli katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Çalışmada THBDÖP ve TSBDÖP’de yer alan engellilik ile ilgili kazanımlara ilişkin dikkati çeken diğer bir bulgu kazanımların dağılımına ilişkindir. Buna göre kazanımların program içeriği açısından (ünite/öğrenme alanı) homojen bir dağılım sergilemediği; hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersinde engellilik ile ilişkili kazanımların tek bir ünite/öğrenme alanında ve belirli sınıf seviyelerinde yer aldığı belirlenmiştir. Can vd. çalışmalarında hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında ders kitaplarında engellilik konusuna ve engelli bireylere sınırlı sayıda yer verildiği sonucuna ulaşmışlardır. 2017 yılında farklı derslere ait kitapların engellilik kapsamında incelenmiş olduğu rapor sonuçları incelendiğinde benzer şekilde engelliliğin yalnızca belirli temalar dahilinde temsil edildiği; bu durumun engellilik ile ilgili ulaşılmak istenen bütüncül anlayışın oluşturulmasında önemli bir sınırlılık olarak ifade edildiği görülmektedir. Şüphesiz ders kitapları için belirtilmiş olan bu eksikliğin birincil sebebi ilgili derse ait öğretim programlarında kazanımların bu şekilde dağılım gösteriyor oluşudur.

Bu nedenle öğretim programlarında yer alan kazanımlar için önerilmiş olan karşılanmış oldukları davranışlara ilişkin düzenlemelerin yapılmasının yanısıra kazanımların programda farklı sınıf sevipleri kapsamında yer almalarının engellilik ile ilgili kazanımların sembolik bir sunumdan uzaklaşarak pekiştirilmesine yardımcı olacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte kazanımların programlarda verilmiş olan yaşama ilişkin farklı öğrenme başlıkları kapsamında sunulmasının engellilik kavramının sadece toplumsal ilişkiler bağlamında değil farklı perspektiflerden de ele alınmasına ve toplumsal düzenin devamlılığında, geliştirilmesinde büyük sorumlulukları (Gömleksiz ve Cüro, 2011, s.146) olan bu derslerin amacına ulaşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada engellilik kavramının öğretim programlarında ele alınma durumuna ilişkin genel bir değerlendirilme yapılabilmesi için programlarda yer alan kazanımlar/hedefler dışında diğer program öğelerinin ve başlıklarının da incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur. THBDÖP’de programın uygulanması sırasında özel gereksinimli öğrencilere göre uyarlamalar yapılması beklenmiştir. Bunun dışında THBDÖP ve TSBDÖP’de engelli ya da özel gereksinimli kavramları kullanmamış olup programların uygulanmasında bireysel farklılıkların dikkate alınması vurgulanmıştır. Diğer ülkelere ait öğretim programlarından Hong-Kong ve İrlanda’ya ait öğretim programlarında benzer şekilde bireysel farklılıkların dikkate alınması gerektiği belirtilmiş; bununla birlikte programlarda farklı içerik unsurlarına da yer verilmiştir. HSBÖP’de bireysel çeşitliliğe saygı ve empati ahlaki bir edinim ve davranış olarak ele alınarak programda “insani nitelikler” başlığı kapsamında sunulan “diğerleri” boyutu ile her bireyin benzersiz ve eşsiz olduğu düşüncesinin öğrencilerce içselleştirilmesi hedeflenmiştir. İSBÖP’de yer alan uygulama önerilerine ilişkin başlıkta “özel ihtiyaç sahibi” kavramı kullanılarak THBDÖP’ye benzer şekilde engelli çocuklar dahil olmak üzere programdan tüm çocukların etkin bir şekilde yararlanması gerektiği belirtilmiştir. KSBDÖP’de engellilik ile ilgili herhangi bir hedefe yer verilmemiş olmasına rağmen; engelli çocuklar için ayrı bir başlık açılarak oldukça detaylı bir anlatımla öğretmenlerin bu çocuklarla gerçekleştirecekleri uygulamalarda dikkate almaları gereken ilkeler ve gerekli durumlarda hedeflerin değiştirilmesi

dahil olmak üzere programda yapabilecekleri düzenlemeler sistematik olarak sunulmuştur. Buna göre öğretim programlarının bireysel farklılıklar ve engelli öğrenciler için uyarlanması gerekliliğinin programların genelinde kabul gören bir yaklaşım olmakla birlikte KSBDÖP'nin bu konuda uygulayıcıları için en iyi rehber olma özelliğine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ülkemizde engelli çocukların eğitim hakları birtakım ulusal (Anayasa, Engelliler Hakkında Kanun, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği vb.) ve uluslararası (BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme (ÇHS), BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS), Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (ASHK) vb.) sözleşmeler ve taraf olduğu yapılanmalar ile güvence altına alınmıştır. Bunlar arasında yer alan EHİS kapsamında engelli çocukların eğitiminde dikkate alınması gereken ilkeler sıralanmış olup bunlardan birinde "normal müfredatın engelli çocuklar için düzenlenmesi" ifadesine yer verilmiştir. Benzer şekilde ASHK'da engelli çocukların genel nitelikteki okullarda eşit eğitim alma hakkı olduğuna ve taraf devletlerin bu konuda önlemler alması gerektiğine vurgulanmıştır. ESKHK'da ise öğretmenlerin örgün eğitimde engelli çocuklara eğitim verebilecek şekilde yetiştirilmesinin önemi dile getirilmiştir (Ergün, 2017, s.1). Görüldüğü gibi günümüzde engelli çocukların eğitiminde genel olarak kabul gören bakış açısı onların bütünleştirilmiş ortamlarda normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim almaları yönündedir.

Bütünleştirme eğitimi 'her birey için bireysel farklılıkları ne olursa olsun, sosyal, kültürel, eğitimsel, yaşamsal aktivite ve fırsatlardan tüm toplum üyelerinin eşit düzeyde yararlanmasını öngören bir üst kavram olup', herhangi bir ölçüte dayanmadan okul uygulamalarının çocuğun engel seviyesine bakılmaksızın ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde uyarlanması olarak ifade edilmektedir (MEB, 2013, s.1). Bu sürecin istendik yönde sürdürülebilmesinde etkili olan pek çok faktör (sınıf içerisinde yer alan diğer öğrenciler, öğretmenlerin mesleki yeterlikleri ve kişisel becerileri, okulun fiziksel donanımı, öğrencinin engel durumu vb.) olmakla birlikte şüphesiz öğretim programları bunların içerisinde üst sıralarda yer almaktadır. Çünkü öğrenme-öğretme ortamlarının engelli çocuklar için de uygun hale getirilebilmesi ancak bu

uyarlamalara elverişli nitelikte geliştirilmiş olan öğretim programları aracılığıyla mümkün olmaktadır.

Engelli öğrenciler için eşit eğitim fırsatlarının sağlanması, yaşadıkları ortam ile bütünleşmelerinin yanısıra yetersizlikleri nedeniyle ayrıştırmadan topluma tam katılım sağlamaları, onların yaşamlarını bağımsız sürdürebilmeleri için tüm özel gereksinimi olan bireylerin öncelikle toplumsal olarak kabul edilmesi, kendilerine karşı olumlu tutum ve davranışların sergilenmesi, değer verilmesi ve saygı ile mümkündür (Cavkaytar, 2017, s.26). Bu nedenle temel amacı öğrencilerin öncelikle kendilerini tanıyarak buradan hareketle yaşadıkları çevreyi ve toplumu keşfedebilmeleri; devamında topluma ve çevrelerine salt uyum gösteren değil bunları ulusal değerler ve uluslararası normlar çerçevesinde yapılandırabilen bireyler olarak yetişebilmeleri olan hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerine ait öğretim programları için belirlenmiş olan eksikliklerin giderilmesinin gerek bu derslerin amacına ulaşılmasına gerekse engelli bireyler için arzu edilen eğitim ortamlarının ve toplumsal yapının sağlanması için önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu nedenle temel amacı, öğrencilerin kendini tanıması, çevreyi keşfedebilmesi, ulusal değerlerini tanıyan/ bilen, uluslararası değerleri tanıyan birey olarak yetişmeleinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla bu derslere ait programlardaki eksiklerin giderilmesi engelli bireyler için arzu edilen eğitim ortamlarının ve toplumsal yapının sağlanması için önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Toplumsal yapının oluşturulmasında ve biçimlendirilmesinde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersinin sorumluluğu diğer derslere göre daha fazla olmakla birlikte şüphesiz okullarda yürütülen her derse bu anlamda bazı görevler düşmektedir. Bu nedenle bireylerin eğitim ortamları aracılığıyla edinmeleri beklenen ve toplumsal yapının kurulması için gerekli olan değer, beceri ve davranışların programların ait olduğu disiplin alanına uygun bir şekilde öğretim programları kapsamına dahil edilmesi beklenmektedir. Alanyazında yapılması planlanan çalışmalarda, bu çalışma kapsamında yer almayan derslere ait öğretim programlarının incelenerek engellilik ile ilgili güçlü ve geliştirmeye açık yönlerinin tespit edilmesinin programlarda söz konusu

toplumsal beklentilerin karşılanabilmesi için önemli katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**An International Comparative Analysis of Curricula
in Terms of Disability**

*

Emine Seda Koç – Meral Deveci
Namık Kemal University

Disability is defined as the inability of a person to perform the behaviors required by social norms due to auditory, visual, physical, mental or any other inadequacy, and the inability to respond to the expectations of society. It is stated that negative attitudes towards disabled people are caused by misunderstanding or ignorance and manifest as discrimination; positive attitudes will settle or negative attitudes will return to positive with the realization of Information, education, positive identification and interaction for people with disabilities in changing personal attitudes. In the literature, it is mentioned that there are three levels of behavioral change for negative attitudes; these are classified as the personal level, which is expressed as changing the attitudes of individuals, the organizational level regarding the attitudes towards education, health and employment, and the administrative level that will ensure the change in the laws.

The acceptance and interaction of disabled people with non-disabled individuals seems to be related to the education and awareness activities received from childhood. Considering that attitudes are acquired through experience and learning, education received in childhood, both through experience and through information, will enable the child to form a positive attitude. First of all, the studies carried out in our educational institutions can be seen as effective tools to combat the distinctive attitude towards the disabled. Schools will have important duties both in enabling students to interact with their disabled peers and to be informed about disability.

The education given at the school takes place systematically and one of the important pillars of this system is the curriculum. Curriculum

foresees the knowledge and skills that may be needed in life and aims to provide them to students in a certain period of time. In this study, based on the contribution of life studies and social studies courses to the social structure, the curricula of the courses were examined in terms of disability. With the results obtained in the study, it was aimed to determine how the concept of disability is handled in these lessons and to present suggestions for the educational basis of the understanding and attitude towards the concept of disability, which was expected to become widespread in the society. Since disability is a human phenomenon that is of universal importance and is expected to be handled in a similar way in every society, an international comparison has been made by examining the curricula of equivalent courses in different countries in the study.

This study, which was conducted according to the qualitative research design, is an example of a case study. In this study, the curricula examined were handled as a case, and how and at what level disability was addressed in the curricula was examined. The source of the data in the study is Turkey 1-3. Grades Life Studies and 4-8. Classes Social Studies Curriculum; Singapore 1-6. Grades Social Studies Curriculum; Hong-Kong 1-6. Grades Social Studies Curriculum; Ireland 1-6. Grades Social Studies Curriculum; Canada (Ontario) 1-6. Grades Social Studies Curriculum constitutes. The document analysis technique, which is widely used in qualitative research, was used in the analysis of the curriculum.

In the study, when the acquisitions and objectives in the curriculum were examined, it was determined that disability was handled within the framework of individual differences through the acquisitions related to disability in the Turkish Life Studies and Social Studies Curriculum (TLSC). Accordingly, it was aimed to develop empathy and respect skills that will help students to regulate their approach towards disabled individuals in the programs; however, it was been determined that TLSC aimed to make the disability recognized only based on physical characteristics and differences. Considering the objectives in the curricula of other countries, it was been determined that while there was no target expression related to disability in the Canada Social Studies Curriculum, there was no target expression in the curricula of other

countries that directly or alone expresses the concept of disability. Instead, individual differences were pointed out in the curricula and it was emphasized that students should consider the disability of the individuals around them not as a deficiency or loss, but as any feature of them.

In the study, to make a general assessment of the concept of disability in curricula, besides the achievements/targets in the curricula, other curriculum elements and titles were also examined. Accordingly, although the necessity of adapting the curriculum for individual differences and students with disabilities is an accepted approach throughout the programs, it has been concluded that Canada Social Studies Curriculum had the feature of being the best guide for its practitioners in this regard.

As a result of the results obtained in the study, it is thought that eliminating the deficiencies determined for the curricula of life studies and social studies courses will make important contributions both to the achievement of the purpose of these courses and to the provision of the desired educational environment and social structure for the disabled individuals.

Kaynakça / References

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2020). Engelli ve yaşlı istatistik bülteni. 09.10.202 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/-media/42250/istatistik-bulteni-2020-mart.pdf> adresinden erişildi.
- Akbuğa, B. ve Gürsel, F. (2007). Bilgilendirme yoluyla beden eğitimi spor yüksekokulu öğrencilerinin engelli bireylere yönelik değişen tutumları. *SPORMETRE Beden Eğitim ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1, 5-8.
- Aktaş, C. ve Küçüker, S. (2002). Bilişsel-duyuşsal odaklı bir programın ilköğretim öğrencilerinin fiziksel engelli yaşlılarına yönelik sosyal kabul düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2),15-25.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

- Aslan, M. ve Şeker, S. (2011). *Engellilere yönelik toplumsal algı ve dışlanmışlık (Siirt Örneği)*, III. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu Kitabı, 24-25 Ekim (2011), 449-463.
- Batu, E. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(4),35-45.
- Cantürk ve diğerleri. (2018). *İlköğretim Ders Kitaplarında Engelliliğin Temsili ve Engellilik Halleri*, Ders Kitapları Uluslararası Sempozyumu.
- Canada Ontario Primary Social Studies Syllabus. (2013). 21.11.2020 tarihinde <http://www.edu.gov.on.ca/eng/curriculum/elementary/sshg18curr2013.pdf> adresinden erişildi.
- Cavkaytar, A. (2017). *Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim*. Editör İ. Diken. Ankara: Pegem Yayıncılık. 3-29.
- Civelek, A. H. (1990). *Eğitilebilir zihinsel özürlü çocukların sosyal kabul görmelerinde normal çocukların bilgilendirilmelerinin ve iki grubun resim is ile beden eğitimi derslerinde bütünleştirilmelerinin etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Corbin, J. and Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing Scandinavian Journal of Disability Research grounded theory* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çayır, K. ve Ergün, M. (2014). *Ders Kitaplarında Engellilik*. 25.10.202 tarihinde http://secbir.org/images/haber/2012/07/derskitaplarindaengellilik_rapor.pdf. adresinden erişildi.
- Deal, M. (2007). Aversive disablism: Subtle prejudice toward disabled people. *Disability & Society*, 22(1), 93-107.
- Deveci, H. (2005). Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımı. *The Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)*, 4(3), 159-166.
- Ergün, M. (2017). Ders kitaplarında engellilik durum analizi. 29.10.202 tarihinde https://secbir.org/wp-content/uploads/2020/03/SECBIR_EEK_Rapor_DurumAnalizi.pdf adresinden erişildi.
- Eripek, S. (2009). *Zihinsel yetersizliği olan çocuklar*. Ankara: Maya Akademi.
- Favazza, P. C. and Odom, S. L. (1997). Promoting positive attitudes of kindergarten-age children toward people with disabilities. *Exceptional Children*, 63(3), 405-418.

- Fisher, K. R. and Purcal, C. (2017). Policies to change attitudes to people with disabilities. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(2), 161-174.
- Gömleksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının toplumsal ihtiyaçları karşılama düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri (Diyarbakır ili örneği). *Milli Eğitim Dergisi*, 41(190), 145-166.
- Güzel, A. ve Karadağ, Ö. (2013). Anlatma becerileri açısından "Türkçe Dersi Öğretim Programı (6, 7, 8. Sınıflar)"na eleştirel bir bakış. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(1), 45-52.
- Hong-Kong Personal, Social and Humanities Education Curriculum (2017). 12.12.2020 tarihinde <https://www.edb.gov.hk/en/curriculum-development/kla/pshe/curriculum-documents.html#3206> adresinden erişildi.
- Krahe, B., ve Altwasser, C. (2006). Changing negative attitudes towards persons with physical disabilities: An experimental intervention. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 16(1), 59-69.
- Krefting, L. (1991). Rigor in qualitative research: the assessment of trustworthiness. *The American Journal of Occupational Therapy*, 45(3), 214-222.
- Koster, M., Nakken, H., Pijl, S. J. and Van Houten, E. (2009). Being part of the peer group: A literature study focusing on the social dimension of inclusion in education. *International Journal of Inclusive Education*, 13(2), 117-140.
- MEB, (2018). *Hayat bilgisi dersi 1,2 ve 3. sınıflar öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Ankara.
- MEB, (2018). *Sosyal Bilgiler dersi 4-8. sınıflar öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Ankara.
- MEB, (2013). *Bütünleştirme Kapsamında Eğitim Uygulamaları Öğretmen Kılavuz Kitabı*. 21.10.2020 tarihinde https://orgm.meb.gov.tr/kitaplar/Butunlestirme_Kapsaminda_Egitim_Uygulamalari_Ogretmen_Kilavuz_Kitabi.pdf adresinden erişildi.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Mengi, A. Sosyal bilgiler ders kitabı ve öğretim programının engellilik açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(4), 707-736.

- Meşe, İlknur (2014), Engelliliği açıklayan sosyal model nedir? *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 79-92.
- ÖZİDA (2009). Toplum özürüllüğü nasıl anlıyor: Temel araştırması. Ankara. Başbakanlık Özürüllüler İdaresi Başkanlığı
- Öztürk, T. (2007). *Anasınıflarına devam eden normal çocukların bilgilendirilmesinin zihinsel engelli yaşlıtlarına yönelik tutumlarına etkisi*. Yüksek lisans tezi (yayınlanmış). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı, Bolu.
- Özyürek, M. (1977). *Effects of live, audio, print presentations of a discussion about physical disabilities on attitude modification toward disabled persons in Turkey*. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Northern Colorado.
- Özyürek, M. (2006). *Tutumlar ve yetersizlikten etkilenmişlere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara: KÖK Yayıncılık.
- Prater, M.A., Dychers, T.T. and Johnstun, M. (2006). Teaching students about learning disabilities toward children's literature. *Intervention in School and Clinic*, 42, 14-24.
- Prilleltensky, O. (2012). Eleştirel psikoloji ve engelli çalışmaları: Anaakımı eleştirmek, eleştiriyi eleştirmek. (Fox, Prilleltensky ve Austin, Ed.). *Eleştirel psikoloji* (s.329- 349). (E. Erdener vd., Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Singapore Primary Social Studies Syllabus (2012). 11.12.2020 tarihinde [https://www.moe.gov.sg/docs/default-source/document/education/syllabuses/humanities/files/2012-social-studies-\(primary\)-syllabus.pdf](https://www.moe.gov.sg/docs/default-source/document/education/syllabuses/humanities/files/2012-social-studies-(primary)-syllabus.pdf) adresinden erişildi.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Şahin, H. ve Bekir, H. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. *Turkish Journal of Social Research/Turkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 767-780.
- Tasa ve Mamatoğlu (2018). Engelli bireylere yönelik tutum değişimi ve duyarlılık eğitimleri. *Turkiye Klinikleri J Psychol-Special Topics*, 3(1), 11-21.
- Triandis, H. C. (1971). *Attitude and Attitude Change*. USA: Wiley Foundations of Social Psychology Series.

- Tuncer, A. T., Karasu, N., Altunay, B. ve Güler, Ö. (2011). Türkçe ilköğretim kitaplarında engel ve engellilik: Bir doküman analizi örneği. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 439-457.
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. 06.12.2020 tarihinde <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%2013%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence=4> adresinden erişildi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Koç, E. S. ve Deveci, M. (2021). Öğretim programlarının engellilik açısından uluslararası karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(40), 2924-2960. DOI: 10.26466/opus.856377.